

документів на мову обвинуваченого (сербська) та право на захист, визнав Р. Караджича таким, «що знає англійську мову достатньо для цілей Правил процедури МТКЮ» (А. Б. Мезяев. Основные правовые проблемы создания и деятельности Международного трибунала по бывшей Югославии. 2012, с.79).

Викладене дозволяє зробити висновок, що дотримання принципу верховенства права вимагає не лише вибору легітимного порядку створення міжнародного судового органу (тим більше у сфері кримінальної юстиції), але й забезпечення справедливого судового розгляду, який як принцип міжнародного права було визначено в Принципі V прийнятих Комісією міжнародного права ООН «Принципів міжнародного права, визнаних Статутом Нюрнберзького трибунала та закріплених у вирозі цього Трибунала». Критика з приводу незабезпечення МТКЮ справедливого судового розгляду свідчить, насамперед, про відсутність принципу справедливого судового розгляду як міжнародно-правового стандарту функціонування органів міжнародної кримінальної юстиції та усталеної кримінальної процесуальної форми міжнародних кримінальних судів та трибуналів, фрагментаційні процеси у цій частині міжнародного права, що в цілому обумовлено фактом знаходження міжнародного кримінального процесуального права на етапі свого становлення. Вирішення цієї проблеми — в кодифікації принципів міжнародного кримінального процесуального права, зокрема, принципу справедливого судового розгляду.

ГАЙДЕЙ К. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри міжнародного права і міжнародних відносин

УНІВЕРСАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ: АРГУМЕНТИ ЗА І ПРОТИ

«...Розв'язування агресивної війни є не просто злочином міжнародного характеру — воно є найтяжчим міжнародним злочином [...] містить у собі в сконцентрованому вигляді зло, присутнє в кожному з решти», — проголосив Нюрнберзький міжнародний військовий трибунал у 1946 р. Міжнародна спільнота закріпила і кодифікувала заборону ініціювання агресивної війни у ст. 2 §4 Статуту ООН, передбачивши два винятки з цього правила — невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону (ст. 51 Статуту ООН) і заходи колективної безпеки, санкціоновані Радою Безпеки ООН (Глава VII Статуту ООН). Визначення агресії було прийнято на основі консенсусу і затверджено

Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 р. Наступним кроком стало включення на дипломатичній конференції у Римі в 1988 р. злочину агресії у Статут Міжнародного кримінального суду, що було досягнуто завдяки зусиллям трьох прокурорів Нюрнберзького процесу — Уїтні Харріса, Генрі Кінга і Бена Ференца. Однак, високі договірні сторони дійшли згоди лише стосовно того, що Міжнародний кримінальний суд здійснюватиме юрисдикцію щодо злочину агресії після того, як буде прийнято згідно ст. 121 і ст. 123 Статуту положення про визначення цього злочину і викладення умов, за яких Суд здійснює юрисдикцію щодо цього злочину, відповідно до ст. 5 §2 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. Невдовзі після набуття чинності Статутом 1 липня 2002 р. державами-учасниками було створено Спеціальну робочу групу щодо злочину агресії, яка працювала протягом 2003–2009 рр. і доробок якої зрештою уможливив проведення Конференції з перегляду Римського Статуту у Кампалі з 31 травня по 11 червня 2010 р. Згідно поправок до Римського Статуту, прийнятих у Кампалі, які набудуть чинності не раніше 1 січня 2017 р., Міжнародний кримінальний суд матиме юрисдикцію щодо злочину агресії, вчиненого практично у будь-якій державі, на підставі рішення Ради Безпеки ООН, або у разі її бездіяльності протягом 6 місяців — за рішенням Палати досудового розгляду Суду, але при цьому юрисдикція Суду обмежується державами-учасниками Римського Статуту.

Більш того, враховуючи у сукупності обов'язок кожної держави здійснювати кримінальну юрисдикцію над особами, які несуть відповідальність за скоєння міжнародних злочинів, і принцип компліментарності, на якому засновано діяльність Суду, як зазначено у преамбулі і ст. 1 Статуту, держави у своїй більшості, приєднуючись до Римського Статуту, приймають відповідні закони або зміни до існуючого законодавства, які встановлюють універсальну юрисдикцію за скоєння міжнародних злочинів. Зважаючи на цю тенденцію, делегація США на Конференції у Кампалі висловила занепокоєння, що прийняті поправки призведуть до переслідування осіб, відповідальних за скоєння злочину агресії, національними судами на підставі принципу універсальності. У відповідь на Конференції була прийнята домовленість про те, що поправки стосовно злочину агресії не повинні тлумачитись як такі, що створюють право або обов'язок здійснювати національну юрисдикцію щодо акту агресії, вчиненого іншою державою. Така позиція США ґрунтується на відмові визнання існування норми міжнародного звичаєвого права щодо переслідування за скоєння злочинів агресії національними судами на підставі принципу універсальної юрисдикції. Дійсно, наразі існує протиріччя щодо застосовності універсальної юрисдикції за скоєння злочину агресії (Clark R. S., *Negotiating Provision sDefiningtheCrimeofAggression, itsElementsandtheConditionsforICCExerci*

seofJurisdictionOverIt. 2010, с. 1108). До того ж в проєкті «Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства» Комісії міжнародного права від 1996 р. юрисдикцію щодо злочину агресії було надано виключно запропонованому міжнародному кримінальному суду і безпосередньо самій державі-агресору для переслідування власних громадян (Jurdi N. N., The Domestic Prosecution of the Crime of Aggression After the International Criminal Court Review Conference: Possibilities and Alternatives. 2013, с. 6). Проте Нюрнберзький прецедент, який однак до сьогодні лишається єдиним у цьому сенсі, може доводити інше, що злочин агресії кристалізувався в злочин за звичаєвим міжнародним правом, стосовно переслідування якого держави наділені правом застосовувати універсальну юрисдикцію (Scharf M. P., Universal Jurisdiction and the Crime of Aggression. 2012, с. 388).

Тим не менш, визнання такого правовстановлюючого характеру Нюрнберзького прецеденту не позбавляє практичне застосування принципу універсальної юрисдикції національними судами для переслідування осіб, відповідальних за скоєння злочину агресії, певних юридичних пасток. Перш за все, такі судові процеси є вкрай політично складними, що ускладнює забезпечення проведення справедливого судового розгляду, з одного боку, і перешкоджає відновленню міжнародного миру, з іншого боку (Scharf M. P., Universal Jurisdiction and the Crime of Aggression. 2012, с. 381). Проте, зазначені складнощі притаманні не тільки переслідуванням національними судами на підставі універсальної юрисдикції злочину агресії, а й решті міжнародних злочинів, віднесених до компетенції Міжнародного кримінального суду (воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид). З метою подолання цих правових перепон доцільно запровадити наступні умови для застосування універсальної юрисдикції національними судами щодо злочину агресії: 1) наявність рішення Ради Безпеки ООН або Палати досудового розгляду Міжнародного кримінального суду про вчинення акту агресії; 2) відсутність можливості або волі держав, наділених територіальною і національною юрисдикцією, проводити судові переслідування — «субсидіарний» характер принципу універсальної юрисдикції (VanderWilt H., Universal Jurisdiction Under Attack. 2011, с. 1055); 3) ініціювання розгляду відповідної справи виключно генеральним прокурором або іншою вищою посадовою особою органів юстиції; 4) недопущення проведення судових процесів *in absentia* щодо злочину агресії (Scharf M. P., Universal Jurisdiction and the Crime of Aggression. 2012, с. 386).

Таким чином, на сучасному етапі можна констатувати, що застосовність принципу універсальної юрисдикції для переслідування національними судами осіб, відповідальних за скоєння злочину агресії, тільки набуває свого розвитку і лише подальша практика держав з імплементації поправок до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, прийнятих в Кампалі, може довести або спростувати існування відповідної норми звичаєвого міжнародного права.